

Nyliberalisme og sosialt arbeid

– en verdikonflikt?

Kandidatnummer: 1017

VID vitenskapelige høyskole

Diakonhjemmet, Oslo

Bacheloroppgave

Bachelor i sosialt arbeid

Kull: SOSHEL18

Antall ord: 8795

Dato: 05.05.2021

Opphavsrettigheter

Forfatteren har opphavsrettighetene til oppgaven.
Nedlasting for privat bruk er tillatt.

Sammendrag

Denne litteraturstudien tematiserer hvordan dagens innflytelsesrike nyliberale ideologi påvirker rammebetingelsene for utøvelse av sosialt arbeid i NAV. Siden 80-tallet har nyliberalistisk ideologi fått en økende innflytelse i mange vestlige land, og New Public Management ble da den nye måten å styre offentlig sektor på. Nyliberalismen og New Public Management vektlegger en organisering som er basert på markedsøkonomiske prinsipper. Nyliberalismens tankegods og sosialt arbeids verdier og prinsipper ser ut til å være noe motstridende. Studiens problemstilling er: *I hvilken grad lar nyliberalistisk ideologi seg harmonere med sentrale prinsipper og verdier for utøvelsen av sosialt arbeid?*

Abstract

This literature study examines how today's prevailing neoliberalist ideology influences the requirements and limitations of the practice of social work in NAV. Since the 1980's the influence of neoliberalist ideology has increased in many western countries, and New Public Management (NPM) has reformed the management of public sector. Both NPM and the neoliberalist ideology are based on principles of a market economy. The ideology of neoliberalism seems to be somewhat contrary to central values and principles of social work. This literature review will examine the following research question: *To what extent can neoliberalist ideology harmonize with key principles for the practice of social work?*

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema	1
1.2 Forforståelse og problemstilling	1
1.3 Avgrensning	2
1.4 Begrepsavklaring	3
1.5 Sosialfaglig relevans	4
2 Metode	5
2.1 Beskrivelse av metode	5
2.2 Metodisk tilnærming	5
2.3 Litteratursøk og kildekritikk	6
3 Litteraturgjennomgang	8
3.1 Sosialt arbeids verdier og prinsipper	8
3.2 Lipsky om bakkebyråkrati	8
3.3 Nyliberalismen	9
3.3.1 Uenighet om nyliberalistisk ideologi	10
3.3.2 Nyliberalismens individualisme	11
3.4 New Public Management	12
3.4.1 Kritikk mot New Public Management	13
3.5 NAV	13
3.5.1 NAV-reformen	13
3.5.2 NAV-reformens utfall	14
3.5.3 NAV-reformen - en post-NPM reform?	15
3.5.4 NAV og arbeidslinja	15
3.6 Empiriske studier	16

3.6.1 «Sosialarbeidernes profesjon utfordres»	16
3.6.2 «Er det rom for sosialt arbeid i NAV?»	17
4 Drøfting	19
4.1 Nyliberal ideologi – debattens utfordringer	19
4.2 Harmonerer nyliberalistisk ideologi og sosialt arbeid?	19
4.2.1 Sosialfaglig handlingsrom og skjønn	19
4.2.2 Markedsstyringens betingelser og sosialt arbeid i kombinasjon	21
4.2.3 Kan sosialt arbeid lære noe av nyliberalismen?	22
4.2.4 Arbeidslinja – en nyliberal sosialpolitikk?	23
4.3 Nyliberalistisk ideologi – en utfordring for sosialt arbeid?	24
4.3.1 Verdier i konflikt	24
5 Avslutning	26
Litteraturliste	27
Vedlegg	33
Vedlegg 1: Liste over selvvalgt pensum	33

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Temaet i denne litteraturstudien er hvilken påvirkning nyliberalistisk ideologi, herunder New Public Management, har på sosialfaglig arbeid i NAV. Endring i synet på sosiale problemer fra et fokus på samfunnsbetingelser til det enkelte individ, trekkes også frem som en nyliberal endring (Nafstad & Blakar, 2009, s. 144). Sosialarbeidere har et mandat som innebærer å være kritisk til samfunnets rådende diskurs og verdier, i tillegg til å arbeide for at ressurser fordeles rettmessig (Fellesorganisasjonen [FO], 2019, s. 2; s. 5). NAV er en instans i Norge som har myndighet til å administrere fordeling av ressurser i befolkningen, og bærer derfor et stort ansvar i henhold til sosialt arbeids samfunnsmandat. Dessuten kan NAV sies å være en forlengelse av velferdsstaten fordi NAV forvalter en tredjedel av statsbudsjettet og er en av landets største offentlige etater (Aspøy & Berg, 2020).

Velferdsstatens idealer, som likhet og omfordeling, kan påstås at undergraves noe når ulikheten i Norge har økt de siste årene, og avstanden mellom fattig og rik blir større (Wahl, 2009, s. 126). FN-sambandets generalsekretær har advart mot at vi ikke kan slå oss til ro med at Norge anses for å være et av verdens beste land å bo i, og at vi må møte og jobbe mot de utfordringene vi har (Human Development Index, 2013. Gjengitt fra Ellingsen et al., 2015, s. 25).

1.2 Forforståelse og problemstilling

Gjennom arbeid på en bolig for ungdom med atferdsproblematikk, og på et lavterskeltilbud for rus- og gamemiljøet, har jeg vært deltagende i en hyppig kontakt med NAV. Jeg undrer meg i hvilken grad det sosialfaglige handlingsrommet er gjeldende i dag. Jeg vil se nærmere på hvordan dagens innflytelsesrike ideologi kan påvirke det sosialfaglige handlingsrommet i NAV.

Min problemstilling er følgende:

I hvilken grad lar nyliberalistisk ideologi seg harmonere med sentrale verdier og prinsipper for utøvelsen av sosialt arbeid?

1.3 Avgrensning

Problemstillingen avgrenses til å omhandle det sosiale arbeidet som utøves på NAV. Hvilken påvirkning nyliberalistisk ideologi har på rammebetingelser for utøvelse av sosialt arbeid står sentralt. Oppgaven vil ha et hovedfokus på et systemnivå, men har som formål å trekke tråder til relevante temaer for utøvelsen av sosialt arbeid på bakkenivå. Michael Lipskys teori om bakkebyråkrater legges frem som et teoretisk rammeverk i oppgaven. For å kunne besvare problemstillingen vil jeg forsøke å gjøre nyliberalismen noe praksisnær og konkret. Det er uenighet om nyliberal ideologi, dens eksistens og begrep (Wahl, 2018, s. 159). Det kan dermed være utfordrende å måle hvordan sosialfaglig arbeid i NAV påvirkes av nyliberalismen alene. Derfor vil reformbølgen New Public Management, som en forlengelse av nyliberalistisk tankegods satt ut i praksis, være sentralt for å kunne nærme seg problemstillingen. New Public Management (heretter NPM) vil lettere kunne belyse hvordan nyliberalistiske idealer påvirker rammene for utøvelsen av sosialt arbeid i NAV.

Selv om ikke alle NAV-ansatte har sosialfaglig bakgrunn, anser jeg det som sannsynlig at mange likevel kan fremme sosialt arbeids idealer og verdier som omsorg, tillit, åpenhet, respekt og integritet i møte med brukere (FO, 2019, s. 5). Likevel, er det det sosialfaglige i NAV som hovedsakelig fokuseres på i denne litteraturstudien. Når sosialarbeidere omtales i oppgaven siktes det til; barnevernspedagoger, vernepleiere, velferdsvitere og sosionomer. Begrunnelsen for avgrensningen er forankret i at disse yrkesgruppene defineres under fellesbetegnelsen «sosialarbeider» i henhold til FOs yrkesetiske grunnlagsdokument (FO, 2019, s. 1).

Det hadde vært interessant å se nærmere på litteraturstudiens tema fra et brukerperspektiv. Det kan tenkes at brukernes opplevelse av tjenesten endres i takt med at rammebetingelsene for utøvelse av sosialfaglig arbeid i NAV endres. Av hensyn til oppgavens

rammer og ordgrense inkluderes ikke dette i oppgaven, men oppfordres som grunnlag for videre refleksjon.

1.4 Begrepsavklaring

Bruker

Jf. pasient- og brukerrettighetsloven (1999, §1-3, bokstav f) er en bruker en som «anmoder om eller mottar tjenester omfattet av helse- og omsorgstjenesteloven som ikke er helsehjelp». Attføringsmeldingen (Meld. St. 39 (1991-1992)) var et av de første offentlige dokumentene som presenterte «bruker» som et bedre alternativ til det som ble ansett for å være det noe passiviserende begrepet «klient» (Hansen et al., 2013, s. 13). En bruker skulle representere en som aktivt tar egne valg, som deltagende i tjenesten og en som medvirker. Det har vært mye diskusjon omkring brukerbegrepet, blant annet fordi det kan betegne en asymmetrisk maktrelasjon og økt ansvarliggjøring av brukere (Hansen et al., 2013, s. 13). Likevel, er det begrepet «bruker» jeg benytter i denne oppgaven, hovedsakelig fordi det er det begrepet som benyttes i lovverket.

Nyliberalisme

En ideologi kan forstås som et samfunns diskurs og rådende forståelse av den sosiale og materielle verden (Nafstad & Blakar, 2009, s. 136). Ideologier gir et felles språk, og setter rammer for den felles forståelsen av kategorier og forklaringer i samfunnet (Nafstad & Blakar, 2009, s. 136). Ideologier forteller oss noe om hvordan verden er, men gir oss også forestillinger om hvordan den burde være (Nafstad & Blakar, 2009, s. 136). Begrepet nyliberalisme, som ideologi, er svært omdiskutert. I denne oppgaven vil begrepet «nyliberalisme» brukes som betegnelse på en ideologi som foretrekker at samfunnet burde være organisert ut ifra markedsøkonomiske prinsipper, med opprinnelse fra privat sektor (Stalsberg, 2019, s. 15). Prinsippene går eksempelvis ut på en mål- og resultatstyring, anbud, privatisering, økte egenandeler, effektivisering og konkurranseutsetting i offentlig sektor (Kroken & Madsen, 2016, s. 12). Kritikere av ideologien benytter ofte «nyliberalisme», mens de som anses som tilhengere av ideologien kaller det ofte heller «liberalisme» eller «klassisk liberalisme» (Thorsen, 2021). «Markedsliberalisme» kan også benyttes som betegnelse på

ideologien, men jeg velger å avgrense det til «nyliberalisme». Det er fordi det er dette begrepet jeg anser som mest etablert i litteraturen som oppgaven bygger på.

Rammebetingelser

Med rammebetingelser sikter jeg i denne oppgaven til et sett av ytre forhold og som noe som danner en «bakgrunn» for det sosialfaglige arbeidet i NAV. Det vil omtales som et sett med referanser som øker eller reduserer sosialfaglig handlingsrom. Rammebetingelsene kan herunder også være økonomiske, juridiske eller faglige betingelser. Eksempelvis kan dette omfatte lokal ledelse og retningslinjer, ledelsesstrukturer og fordeling av oppgaver og myndighet (Kjørstad, 2019, s. 65). I en arbeidshverdag kan disse rammebetingelsene konkret være blant annet tidsfrister og -rammer og dokumentasjonskrav. Rammebetingelsene vil påvirke forholdene en jobber under, og som man må forholde seg til som ansatt i NAV (Thomassen, 2006, s. 185)

1.5 Sosialfaglig relevans

Jeg anser samfunnets rådende ideologi og diskurs for å ha høy grad av sosialfaglig relevans fordi det kan være sentralt for hvordan sosiale problemer forstås og møtes på individ- gruppe- og samfunnsnivå. Ens ideologi og menneskesyn kan være sentralt for, blant annet, *hvordan* man møter brukere, «tonen» i talen og det non-verbale som kommuniseres (Thomassen, 2006, s. 190). Temaet er også av sosialfaglig relevans fordi det belyser en endring i synet på sosiale problemer. Tidligere var det større fokus på kollektivt ansvar og strukturelle forhold som forklarende årsak på sosiale problemer, enn hva det er i dag (Kroken & Madsen, 2016, s. 14). Litteraturstudiets tema presenteres hovedsakelig på et strukturelt nivå, som kan være nyttig for å forstå, analysere eller forsøke å redusere sosiale problemer på samfunnsnivå. Samtidig har temaet stor overføringsverdi til individ- og gruppenivå, fordi rammebetingelsene strukturelt påvirker nedover i systemene, helt ned til bakkebyråkrater og brukere.

2 Metode

2.1 Beskrivelse av metode

Metode er et verktøy som kan brukes på veien mot å få mer kunnskap om noe en vil undersøke, og forteller oss noe om hvordan vi går frem for å innhente denne kunnskapen (Dalland, 2017, s. 51). Tranøy hevder at metode og vitenskap henger tett sammen (1986, s. 127). For at metoden skal kunne være i en vitenskapelig forstand stilles det krav om å være sannhetssøkende, og å etterstrebe en objektivitet i arbeidet (Dalland, 2017, s. 51). Dessuten vil en vurdering av dataenes troverdighet, dets reliabilitet, være sentralt (Tufte, 2018, s. 148). Mine forutinntattheter, tanker og mitt menneskesyn vil også kunne påvirke hva jeg ser etter i forskning og litteratur, og hvilke kilder jeg benytter. Det kan også ha en innvirkning på hva jeg anser som sentralt og hvilke årsakssammenhenger jeg trekker. Jeg har forsøkt å være bevisst på mulige feilkilder vedrørende min egen påvirkning i arbeidet, og uthente litteratur på en mest mulig objektiv måte.

2.2 Metodisk tilnærming

Metoden i bacheloroppgaven er litteraturstudie, hvor allerede eksisterende kunnskap, sekundærdata, legges frem (Dalland, 2017, s. 207). En mulig ulempe med litteraturstudie er at det ikke gir tilgang på rådataene, og forfatterne av litteraturen studien baserer seg på, har hatt egne formål å besvare i deres litteratur (Dalland, 2017, s. 207). Dermed kan det være sentralt å vurdere litteraturens overførbarhet og generaliseringsgrunnlag til bacheloroppgavens problemstilling med varsomhet (Leseth & Tellmann, 2019, s. 140). Litteraturstudien baserer seg på kunnskap innhentet fra teoretisk og empirisk litteratur. Denne litteraturen oppgir data og kunnskap hvor både kvantitativ og kvalitativ metode er brukt, men det er en klar hovedvekt på bruk av kvalitativ metode. Kvalitativ metode kan gi informasjon om menneskelige praksiser, holdninger og forståelse (Leseth & Tellmann, 2018, s. 12). Metoden anses derfor for å være høyst relevant for både sosialt arbeid, men også for å belyse litteraturstudiens problemstilling. Fordi problemstillingen hovedsakelig tar for seg en ideologi som vanskelig lar seg måle, vil kvalitativ metode være mer hensiktsmessig i denne litteraturstudien.

2.3 Litteratursøk og kildekritikk

Under litteratursøk har jeg benyttet meg av søkemotorene Idunn, Google Scholar og Oria. I utvelgelsen av artikler har jeg vektlagt de som er fagfellevurderte. Ved innhenting av annen type faglitteratur har dets grad av relevans for oppgavens tema blitt vektlagt. Under litteratursøkene har jeg brukt søkeordene «nyliberalisme», «markedsliberalisme», «New public management», «NAV», «NAV-reformen» og «sosialt arbeid». Disse søkeordene har også blitt benyttet i ulike kombinasjoner ved avanserte søk. Det har vært en hovedtendens til at søk med to begreper i kombinasjon har gitt færre antall treff, enn søk hvor ett begrep er brukt. Treffene med kombinerte søkeord har vært mer avgrenset, men gitt gode resultater med relevant faglitteratur. På bakgrunn av at studiens tema omhandler sosialt arbeids rammevilkår i NAV, har litteratur som beskriver en norsk kontekst blitt valgt. Utvelgelsen av litteratur er også preget av en kvalitativ metode. Ved bruk av «snøballmetoden» (Leseth & Tellmann, 2018, s. 45) har sentrale diskusjoner fra artikler og bøker, vist frem til andre sentrale bidrag innenfor gitte tema. I noen tilfeller benyttes sekundærkilder, med varsomhet, fordi jeg ikke har hatt tilgang på primærkilden.

I utvelgelse av litteratur har jeg også sett på utgivelsesår, og hatt et ønske om å bygge oppgaven på kilder utgitt nærmest mulig dags dato. De fleste kildene jeg henviser til i oppgaven er gitt ut mellom 2015 og 2021. Det er imidlertid flere unntak; Nafstad et al. (2009), Wahl (2009) og Lipsky (2010) har bidrag av eldre dato. Dessuten ble Røysums empiriske forskning publisert i 2010, og Skjefstads i 2013. Det faktum at litteraturstudiet baserer seg på empirisk forskning fra 2010 og 2013, kan være en svakhet. Likevel vurderer jeg studiene for å være av så stor grad av relevans for min problemstilling, at jeg anser det for å være sentralt og belysende å ha med bidragene i denne litteraturstudien. Derfor vurderes det likevel som valid.

En forsker påvirkes av eget perspektiv i arbeidet, og det er derfor sentralt å studere dataene reflekterende (Hermansen, 2019, s. 120). En vurdering av kildenes validitet, herunder hvor vidt de er gyldige og relevante for litteraturstudiets spørsmål, er sentralt i en kildekritisk tilnærming (Tufte, 2018, s. 149). Det er lite forskning konkret på oppgavens problemstilling, og flere av de litterære bidragene i denne studien kommenterer ikke problemstillingens

tematikk direkte. Likevel mener jeg at litteraturen som benyttes har stor grad av overføringsverdi ovenfor oppgavens problemstilling. Flere av de litterære kildene som benyttes i studiet belyser sosialt arbeids rammevilkår i velferdsstaten som helhet, men ikke nødvendigvis i NAV konkret. Likevel anses disse kildene for å være overførbare for sosialt arbeid i NAV. Det er fordi NAV er en sentral institusjon, og en forlengelse av velferdsstaten, blant annet ved å administrere fordeling av økonomiske midler i befolkningen.

De fagfellevurderte artiklene, empiriske studiene og fagbøkene i denne bacheloroppgaven forsvarer stort sett sosialt arbeids opprinnelige prinsipper og verdier, fremfor nyliberalismens. Dette kan gi en skjevfordeling i diskusjonen om nyliberalismens påvirkning av sosialt arbeid i NAV, og kan være en begrensning i oppgaven. Ideologi, og herunder nyliberalisme, er et tema som kan gå nært inn på politiske arenaer. Både forfatterne og mitt politiske ståsted vil kunne farge og påvirke informasjonen som legges frem. Evnen til å være språkkritisk og å kunne lese reflektivt anses derfor som sentralt (Leseth & Tellmann, 2019, s. 15). Eksempelvis har Asbjørn Wahl et kritisk bidrag i denne litteraturstudien, som har en tydelig dragning mot et venstre-politisk ståsted. Wahl har tidligere vært leder av organisasjonen «for velferdsstaten» (Wahl, 2018), som også kan underbygge påstanden om at han ikke er politisk nøytral. På en annen side kan det påstås at det er vanskelig å være nøytral og politisk uavhengig, i en studie hvor sosialpolitikk og ideologi er sentralt. Derfor er det særlig viktig å kunne reflektere over hvordan forfatterne av litteraturen vil kunne prege deres påstander og virkelighetsforståelse. Videre har jeg etterstrebet å være kritisk til litteratur. Jeg har også fokusert på at bidragene i oppgaven er balansert, ved at de representerer ulike syn og perspektiver om nyliberalismen og dens tilhørende diskurs.

3 Litteraturgjennomgang

3.1 Sosialt arbeids verdier og prinsipper

I FOs yrkesetiske grunnlagsdokument (2019) legges det frem sentrale verdier og prinsipper i sosialt arbeid. Sosial rettferdighet, respekt for mangfold, solidaritet, tillit, åpenhet, et helhetssyn ovenfor den enkelte, kollektivt ansvar og sosial utjevning, er blant flere sentrale prinsipper og verdier i sosialt arbeid (FO, 2019, s. 5; IFSW, 2014). Det kan tenkes at noen av disse verdiene både vil harmonere og kolliderer med nyliberalistisk ideologi. Flere kritiske stemmer hevder at nyliberalistisk ideologi i velferdsstaten skaper økt kontroll og mistillit, som også kan stride imot sosialt arbeids prinsipp om *tillit* (Wahl, 2018, s. 163).

Noen sentrale verdier innenfor sosialt arbeid, kan også fremstå som sentrale innenfor nyliberalismen (Brodtkorb & Rugkåsa, 2015, s. 306). Eksempelvis er en sentral verdi i sosialt arbeid å frigjøre mennesker (IFSW, 2014). Frigjøring er også noe som kan påstås å samsvare med nyliberalismens tankegang og praksis. I tillegg til frigjøring, vektlegger også nyliberalistisk ideologi økt ansvarliggjøring av individer (Stalsberg, 2019, s. 56). Flere paradoks kan likevel oppstå med økt individuelt ansvar. På en side kan det tenkes at økt individuelt ansvar strider noe imot sosialt arbeids verdi om kollektivt ansvar. På en annen side kan det påstås at økt individuelt ansvar er i tråd med sosialt arbeids prinsipper om økt frigjøring av individer og brukermedvirkning (FO, 2019, s. 11).

3.2 Lipsky om bakkebyråkrati

I 1980 ga den amerikanske statsviteren og teoretikeren Michael Lipsky ut boken «Street-level-bureaucracy», som på norsk oversettes til «bakkebyråkrati» (Djupvik & Eikås, 2016, s. 67). Bakkebyråkrater, herunder sosialarbeidere, betegner de som jobber på «gateplan» som møter brukere direkte (Lipsky, 2010, s. 3). Lipsky omtaler bakkebyråkrater som forvaltere av politikken (2010, s. 3). Lipsky mener også at bakkebyråkrater i stor grad blir påvirket av politikken, nettverket og rammene de jobber innenfor (2010, s. 29). Han legger videre frem at rammene man jobber innenfor også påvirker kvaliteten på tjenesten som ytes ovenfor

brukere (2010, s. 29). Han trekker med andre ord linjer mellom hvordan offentlig sektor styres, og kvaliteten på jobben som sosialarbeidere utfører.

Lipsky trekker frem et eksempel på en studie gjort på et amerikansk arbeidskontor (2010, s. 34). Der ble sosialarbeiderne vurdert ut ifra hvor mange arbeidssøkere som de fikk ut i arbeid. Studien viste at sosialarbeiderne hadde en tendens til å prioritere de «enkleste» tilfellene, altså de som man lettest kunne få ut i arbeid (Lipsky, 2010, s. 34). Lipskys eksempel viser noe om hva NPM kan føre til i en sosialfaglig sammenheng; at målstyring og telling kan prioriteres fremfor det sosialfaglige arbeidet. Sosialarbeidere må ofte jobbe ut fra tvetydig politikk og motsetningsfylte hensyn (Kjørstad, 2019, s. 65). Lipsky legger frem at profesjonsutøverne må forholde seg til overordna offentlig politikk, samtidig som de må forvalte og iverksette dette i praksis. På bakgrunn av Lipskys teori kan det tenkes at NPMs nyliberale styringsmåte, vil ha innvirkning på hvordan sosialarbeidere yter offentlige tjenester (Kjørstad, 2019, s. 65). Sosialarbeideres skjønn er en sentral del av arbeidet. Det kan tenkes at samfunnets rådende ideologi og diskurs vil kunne påvirke dette skjønnnet. Lipsky mener at enhver sosialarbeider har ett sett med verdier og holdninger, som vil påvirke ens skjønn og dermed handlinger (Lipsky, 2010, s. 29).

3.3 Nyliberalismen

I følge Bourdieu kan nyliberalismen omtales å være vår tids totalitære ideologi (gjengitt fra Ekeland, 2009, s. 126). Nyliberalismen og dens tilhørende diskurs kan påvirke alle som lever i et samfunn hvor denne ideologien er rådende (Stalsberg, 2019, s. 15). Etter andre verdenskrig var den norske velferdsstaten i stor utvikling, og hadde som formål å sikre befolkningen mot økonomisk risiko (Wahl, 2009, s. 22). Sikringen skulle være universell og stille seg uavhengig av sosial posisjon, økonomisk kapital og tidligere opptjening (Kroken & Madsen, 2016, s. 12). I etterkrigstiden dominerte den sosialdemokratiske ideologien, men dette endret seg på 80-tallet når Norge ble preget av en nyliberal høyrebølge (Djupvik & Eikås, 2016, s. 128). Flere momenter la grunnlag for endringen mot en markedsorientert politikk; det var en oppfatning om at velferdsstaten var ineffektiv, byråkratisk og treg, i tillegg var det en usikkerhet rundt fremtidige offentlige inntekter (Hjelmtveit, 2017, s. 59). På denne tiden var det også en økende globalisering, og situasjonen var dessuten ikke et

særnorsk fenomen. Under Margareth Thatchers ledelse i Storbritannia fra 1979 og Ronald Reagans i USA fra 1981, fikk særlig nyliberalismen gjennomslag og økt dominans i vestlige lands offentlige sektorer (Wahl, 2009, s. 61). Thatcher sa at «målet er å forandre hjertet og sjelen i nasjonen» (gjengitt fra Stalsberg, 2019, s. 9). Det er ikke uten grunn at denne markedsorienterte retningen defineres som en ideologi, som påvirker vårt tankesett og virkelighet (Stalsberg, 2019, s. 9).

Nyliberalistisk ideologi foretrekker et samfunn organisert ut fra markedsøkonomiske prinsipper med opprinnelse fra privat næringsliv (Wahl, 2009, s. 18). Nyliberalismens formål var å gi markedet og private aktører større plass ved å minske omfanget og rekkevidden av den sterke statlige styringen (Hjelmtveit, 2017, s. 59). Eksempelvis går prinsippene ut på en privatisering av offentlige institusjoner, og reduserte krav fra myndighetene, blant annet i form av skatter og avgifter (Thorsen, 2021). I tillegg var formålet å øke offentlige inntekter og redusere pågangen etter velferdsgodene (Hjelmtveit, 2017, s. 60). Markedsorienteringen møtte imidlertid stor motstand fra fagbevegelsen som var for en sterk, universell og offentlig stat (Wahl, 2018, s. 154). Til tross for motstanden fra fagbevegelsen var det mange i befolkningen som var positive til det markedsorienterte skiftet (Kroken & Madsen, 2016, s. 12). Markedsorienteringen skulle bidra til en mer effektiv velferdsstat, og økt frihet til den enkelte borger (Hjelmtveit, 2017, s. 59).

3.3.1 Uenighet om nyliberalistisk ideologi

I 2016 pågikk det en debatt i Morgenbladet hvor sosialantropolog Thomas Hylland Eriksen, filosof Arne Johan Vetlesen og journalist Linn Stalsberg kom med kritiske bidrag mot nyliberalismen. Daværende kunnskapsminister, og nå arbeids- og inkluderingsminister Thorbjørn Røe Isaksen fra Høyre, var en av motdebattantene (2016). Tidligere Høyrepolitiker og nåværende leder i Civita, Kristin Clemet (2016), støttet Isaksens bidrag i debatten, og forsvarte nyliberalismen. Clemet argumenterer for at NPM-reformene på 80- og 90-tallet har gjort at velferdsstaten kunne fortsette å ekspandere, og at reformene har ført til at vi har fått en bedre stat (2016). Videre legger Clemet frem at markedstenkningen i offentlig sektor har bidratt positivt, blant annet med økte rettigheter for pasienter, elever og studenter. Hun hevder også at det har blitt større åpenhet, og mer effektiv bruk av ressurser, som er

økonomisk gunstig (2016). Isaksen kritiserer Eriksen og Vetlesen for bruken av «nyliberalisme» som begrep, og er uenig i at det er en ideologi som preger samtiden (2016). Isaksen skriver også at nyliberalismen verken kan bevises med tall eller empiri. Videre hevder han at det er paradoksalt å si at ideologien dominerer i vestlige land, når mange europeiske land har særlig høyt skattenivå og sterke velferdsstater sammenlignet med andre land (2016).

Kritiske stemmer hevder at nyliberalistisk tankegods fordeler økonomisk vekst ujevnt i befolkningen (Stalsberg, 2019, s. 61). I tråd med sosialt arbeids prinsipper om sosial utjevning og rettferdighet, kan det påstås at økonomisk vekst betyr lite hvis den fordeles ujevnt i befolkningen. I 2016 kom det internasjonale pengefondet IMF med en rapport; «*Neoliberalism: Oversold?*» som viser at den markedsorienterte politikken øker økonomisk ulikhet, i tillegg til at kutt i velferdsgodene slår negativt ut (Stalsberg, 2019, s. 61). Økt sosial ulikhet, sosiale problemer og fattigdom er direkte følger av nyliberalismens politikk, mener Wahl (2009, s. 221).

3.3.2 Nyliberalismens individualisme

Pionerene Jane Addams og Mary Richmond representerer to ulike retninger i sosialt arbeids fagtradisjon (Ellingsen & Levin, 2015, s. 55). Richmond fokuserte hovedsakelig på hvordan individet kunne utvikles og håndtere samfunnsmessige forhold (Ellingsen & Levin, 2015, s. 55). Addams, på den andre siden, hadde fokuset mer rettet mot hvordan samfunnsmessige betingelser kunne bedre forhold på individnivå (Ellingsen & Levin, 2015, s. 55). Hvilket perspektiv en har, vil kunne påvirke hvordan man ser på sosiale problemer. Kroken og Madsen hevder at synet på sosiale problemer i større grad var rettet mot samfunn og strukturelle forhold tidligere, mens det nå er mer rettet mot individet (2016, s. 23). Strukturelle forhold henger sammen med hvert individs livsbetingelser og kan eksempelvis være sosial klasse, økonomiske forskjeller og demografi (Kroken & Madsen, 2016, s. 16; s. 14).

Margareth Thatcher sa i en tale i 1980 at regjeringens ønske var å «vekke til live tanken om individuelt ansvar» (gjengitt fra Stalsberg, 2019, s. 56). Det kan tenkes at økt individuelt

ansvar og frihet kan ha noen fordeler, ved at det eksempelvis kan gi mer tilpassede og skreddersydde tjenester (Lundberg, 2013, s. 91). Individuell frihet står sentralt i nyliberalistisk ideologi, hvor det vektlegges en forskyvning av ansvar nedover i systemene til hver enkelt borger og bruker (Kroken & Madsen, 2016, s. 14).

Nyliberalistisk ideologi representerte også et ønske om økt brukermedvirkning og autonomi (Nafstad & Blakar, 2009, s. 142). Nafstad og Blakar hevder at nyliberalismens økte innflytelse har ført til en forsterket individualisme i vår tid, og at fellesskapsverdier og solidaritet i samfunnet er truet (2009, s. 142). De understreker viktigheten av et fellesskap, ser på nyliberalismen som ødeleggende og hevder at vi blir «hensynet-til-oss-selv-individer» og konkurrerende individualister (2009, s. 142). Nyliberalismens vektlegging av det frie marked og konkurranse kan være et springbrett for noen, mens det for andre kan oppleves som hindrende (Ekeland, 2009, s. 126). Kroken og Madsen underbygger også dette, ved å legge fram at nyliberalistisk ideologi kan bidra til økt ulikhet (2016, s. 165). Ekeland forklarer at et «nyliberalt samfunn» har mange tapere hvor marginalisering og ensomhet er en konsekvens (2009, s. 126).

3.4 New Public Management

New Public Management er en samlebetegnelse for en rekke reformer gjort innenfor offentlig sektor, særlig i vestlige land, siden tidlig på 1980-tallet (Stamsø, 2017, s. 64). Formålet med reformene har vært å forbedre kvaliteten på tjenester, øke effektivitet og redusere offentlig sektors utgifter (Stamsø, 2017, s. 83). Det er ikke foruten grunn at NPM ble en dominerende styringsform i Norge. Offentlig administrasjon fikk kritikk for å være ineffektiv, kostnadsdrivende, frihetsberøvende, byråkratisk og tungstyrt (Stamsø, 2017, s. 83). NPM-reformenes innhold baserte seg på prinsipper fra privat sektor, som effektivisering, målstyring av velferdstjenester og anbudskonkurranser, i tillegg til at de skulle redusere offentlige utgifter (Stamsø, 2017, s. 68). Det ble også tatt i bruk flere stimuleringsvirkemidler som blant annet kunne bidra til å skape økt konkurranse (Stalsberg, 2019, s. 128). Disse prinsippene og styringsmåtene til NPM kan virke samsvarende med hva kjernen i nyliberalismen er. Forskjellen på nyliberalismen og NPM er at nyliberalismen er en ideologi, mens NPM er en reformbølge og en styringsmåte (Djupvik & Eikås, 2016, s. 128).

Wahl presenterer NPM som en forlengelse av nyliberalistisk tankegods satt ut i praksis (2018, s. 154). Dette underbygger også Røysum, som i tillegg påstår at sosialt arbeid domineres av nyliberalt tankegods og styringsform i dag (2010, s. 42).

3.4.1 Kritikk mot New Public Management

Kritikken mot NPM omhandler blant annet at privat sektors prinsipper ikke kan erstatte den offentlige administrasjonen, og at de har ulike målsettinger (Stamsø, 2017, s. 84). Sosialfaglig arbeid i offentlig sektor kan være vanskelig å måle og telle, samtidig som NPMs styringsform vektlegger resultater og målstyring (Kroken & Madsen, 2016, s. 12). Dette kan være en mulig grobunn for konflikt, med motstridende interesser og mål. I tillegg har NPM blitt kritisert for at økte forskjeller i befolkningen kan være en konsekvens av økt privatisering (Stamsø, 2017, s. 84). Nyliberalisme og NPM vektlegger individuelt tilpassede tjenester og brukermedvirkning, noe som også har ført til en økt ansvarliggjøring av individer (Nafstad & Blakar, 2009, s. 144). Nafstad og Blakar hevder at det universalistiske velferdsidealet med vekt på omfordeling og kollektivism, har blitt satt noe til side under nyliberalismens tid hvor en sterk individualisme har vokst frem (2009, s. 144). Flere land som innførte NPMs styringsprinsipper i offentlig administrasjon på 80-tallet har nå snudd og går i en retning mot post-NPM, med en styrket samordning (Stamsø, 2017, s. 83). På sett og vis kan det sies at Norge også har flere post-NPM reformer, som NAV-reformen (Prop. 46 (2004-2005)) og samhandlingsreformen (Meld. St. 47 (2008-2009)) (Andreassen, 2017, s. 170).

3.5 NAV

3.5.1 NAV-reformen

Aetat, trygdeetaten og sosialtjenesten ble samordnet til det som idag er NAV (arbeids- og velferdsetaten) (Andreassen og Aars, 2015, s. 40). 1.juli.2006 ble NAV offisielt etablert, og NAV-reformen (Prop. 46 (2004-2005)) omtales som en av de største reformene i norsk historie (Andreassen & Aars, 2015, s. 9). Det var ønskelig at samordningen skulle bli «én dør», eller som det sto i NAV-reformen; «ett tilgjengelig kontaktsted for alle arbeids- og velferdsforvaltningens tjenester» (Prop. 46 (2004-2005), s. 11). Formålet med reformen var

at flere skulle komme i arbeid, færre stønadsmottakere og det skulle bli enklere og mer tilpasset for brukerne (Andreassen, 2017, s. 167). I tillegg skulle etatene samordnes og NAV skulle bli mer effektivt (Andreassen, 2017, s. 167).

3.5.2 NAV-reformens utfall

Det er gjennomført flere analyser og vurderinger av NAV-reformens (Prop. 46 (2004-2005)) utfall og hva sammenslåingen har ført til. Andreassen legger frem at resultatene peker i flere retninger, og at reformen har gitt både positive og negative resultater (2017, s. 182). Kroken og Madsen legger frem at NAV-reformen har ført til en økt ansvarliggjøring av brukere, og hevder at dette kan få ulike utfall (2016, s. 156). Det viser seg at flere veiledere ser på økt ansvarliggjøring av brukere som brukermedvirkning, mens brukerne selv kan oppleve denne ansvarliggjøringen som en ansvarsfraskrivelse fra sosialarbeiderens side (Malmberg-Heimonen et al., 2019, s. 335). Andreassen mener at brukermedvirkning handler mer om en aktivitet fremfor reell medbestemmelse (2017, s. 186). Økt digitalisering og bruk av selvbetjeningsløsninger kan være et eksempel på tiltak som kan skape et større individuelt ansvar hos brukere (Rønnebak, 2016, s. 289). I tillegg legger Djupvik og Eikås (2016, s. 172) frem at dagens koordineringsansvar tillegges brukerne, og at ansvaret dermed har blitt individualisert. Kroken og Madsen hevder også at det har blitt et økt fokus på individuelle forhold og forutsetninger, fremfor samfunnsmessige og strukturelle forhold (2016, s. 156). Dersom man har en individuell forklaringsmodell, hvor man ser på den enkelte brukers forutsetninger og evner som forklaring for et visst utfall eller problem, tillegges brukeren mye ansvar alene. Tradisjonelt sett har sosialt arbeid vektlagt samfunnsmessige og strukturelle forhold som forklaringsmodell på sosiale problemer (Kroken & Madsen, 2016, s. 153). Økt ansvarliggjøring og medvirkning av brukere vektlegges også i «Nav i en ny tid» (Meld. St. 33 (2015-2016)).

NAV-reformen (Prop. 46 (2004-2005)) skulle øke fokuset på helhetlig tilnærming, utsatte brukere i komplekse situasjoner, brukermedvirkning og hjelp til selvhjelp (Van der Wel et al., 2019, s. 290). Dette er også verdier som harmonerer med sosialt arbeids verdier og prinsipper (Van der Wel et al., 2019, s. 290). Andreassen konkluderer med at NAV-reformens formål var gode, men at reformen ikke ble som tiltenkt (2017, s. 187). Det som skulle være

«én dør», ble til flere nye dører (Andreassen, 2017, s. 187). Selv om NAV-reformen skulle motarbeide en kasteballsproblematikk, er dette fortsatt en utfordring (Hansen et al., 2013, s. 185). Ekspertgruppa (Arbeids- og velferdsdepartementet, 2015) som evaluerte NAV-reformen konkluderte blant annet med at NAV som organisasjon har blitt for «byråkratisk», hvor det er lite rom for holistisk tilnærming og oppfølging av brukere (Djupvik & Eikås, 2016, s. 175).

3.5.3 NAV-reformen - en post-NPM reform?

NAV-reformen (Prop. 46 (2004-2005)) omtales for å være en post-NPM reform, blant annet fordi den vektlegger samordning av tjenester i motsetning til NPMs fokus på oppdeling og spesialisering (Hansen et al., 2013, s. 145). På en annen side hevder Andreassen og Aars at NAVs styringsregime og organisasjonstenkning har svært mange likheter med NPM (2015, s. 145). Andreassen sier at «post-NPM tankene ble overskygget av NPM-ideer om oppdeling, spesialisering og ettformålsorganisering» (2017, s. 187). Dette underbygger også Hansen et al. som legger frem at noen av likhetstrekkene er målstyring og kontraktsfesting (2013, s. 23). Når telling og målstyring påvirker arbeidet som gjøres, vil dette kunne kollidere med sentrale sosialfaglige verdier, som for eksempel brukerretting og det å kunne møte brukere «der de er» (Hansen et al., 2013, s. 184).

Andreassen hevder at NAV er «norsk aktiveringspolitikks viktigste iverksettingsapparat» (2017, s. 168), hvor insentiver står sentralt for å gjøre det attraktivt å jobbe. Andreassen presenterer insentiver som krav til aktiv arbeidssøking, lave ytelser og styrking av hvert individs attraktivitet på arbeidsmarkedet (2017, s. 168). Insentivene og aktiveringspolitikken kan fremstå som samsvarende med NPMs verdier om effektivitet og økte offentlige inntekter (Wahl, 2009, s. 214).

3.5.4 NAV og arbeidslinja

«Arbeidslinja betyr at virkemidler og velferdsordninger [...] utformes, dimensjoneres og tilrettelegges slik at de støtter opp under målet om arbeid til alle» (St. meld.nr 35 (1994-1995), s. 89). Tanken bak arbeidslinja er at høy grad av sysselsetting fører til økte offentlige

inntekter og reduserte trygdeutgifter (Stamsø, 2017, s. 212). I *Attføringsmeldingen* (Meld. St. 39 (1991-1992)) og *Velferdsmeldinga* (Meld. St. 35 (1994-1995)), ble arbeidslinja offentlig presentert i Norge (Kildal, 2012, s. 177). Likevel kan det trekkes frem at tanken om selvforsørgelse var mye eldre enn det (Kildal, 2012, s. 178). Jf. Grunnloven skal «Dei statlege styresmaktene [] leggje til rette for at kvart arbeidsført menneske kan leve av arbeidet sitt eller næringsverksemda si. Den som ikkje sjølv kan forsyte seg, har rett til stønad frå det offentlege» (1814, § 110).

Kildal hevder at det er en forskjell på den «gamle» og den nye arbeidslinja (2012, s. 178). Den nye arbeidslinja, som ble presentert i attførings- og velferdsmeldingen på 90-tallet, er i større grad preget av krav og plikter med insentiver og økonomisk motivasjon, fremfor rettigheter og tilbud (Kildal, 2012, s. 178). Et sentralt mål i NAV, og herunder arbeidslinja, er hjelp til selvhjelp, med særlig vekt på lønnet arbeid (Andreassen & Aars, 2015, s. 85). Idealet om selvhjelp står også i tråd med ønsket om økt brukermedvirkning (Andreassen & Aars, 2015, s. 85). Kritiske stemmer hevder at arbeidslinja er et fenomen som er basert på det nyliberalistiske menneskesynet, med en individrettet og prestasjonsorientert innretning av velferdspolitikken (Wahl, 2009, s. 214). Kildal mener at dagens sosialpolitikk i stor grad er mistenkeliggjørende, hvor menneskers verdighet får mindre betydning, og samfunnsøkonomisk effektivitet står i sentrum (2012, s. 186). Terum et al. legger frem at sosialarbeidere kan oppleve at det store fokuset på arbeidsretting i noen grad kan kollidere med sosialt arbeids verdi om en holistisk forståelse (2012, s. 92).

3.6 Empiriske studier

3.6.1 «Sosialarbeidernes profesjon utfordres»

Anita Røysum publiserte i 2010 en forskningsartikkel, om «*sosialarbeidernes profesjon utfordres*». Den er basert på informasjon innhentet i perioden 2005-2009 ved bruk av kvalitative metoder som intervju og observasjon. I tillegg er forskningsartikkelen hennes basert på en grundig litteraturgjennomgang av 47 artikler, 24 notiser og fire fagartikler med mer. I artikkelen legges det frem hvor vidt sosialarbeidernes språk, profesjonsdiskurs og faglige utøvelse endres i møtet med NAV-organiseringen. Røysum konkluderer også med at

mange sosialarbeidere opplever at organisasjonsendringer i tråd med NPM er utfordrende (2010, s. 41). I forskningsartikkelen trekker Røysum frem at sosialt arbeid påvirkes av nyliberal politikk og økonomisk styring (2010, s. 42). Det er tydelig at sosialarbeiderne som Røysum har intervjuet opplever at det er et stort fokus på det som kan måles og telles (2010, s. 47).

Under organisasjonsendringer kan nye betegnelser og språk komme til syne, i tillegg til det kan oppgaver, tjenester og utfordringer få ny drakt (Røysum, 2010, s. 47). I følge Røysums analyse har NAV-reformen (Prop. 46 (2004-2005)) skapt et mer instrumentelt språk (2010, s. 47). I slike endringsprosesser kan de som mestrer dette språket få et stort fortrinn (2010, s. 42). Sosialarbeidere kan selv bli påvirket av de markedsorienterte organisasjonsendringene ved å for eksempel tilegne seg en økonomisk rasjonalitet og et «markedsbasert språk» ovenfor brukere (2010, s. 49). En annen tendens gjennom Røysums analyser er at informantene opplever at NAV-organiseringen gir mindre plass til sosialarbeidernes kunnskap, selvstendighet og handlingsrom (2010, s. 41). Studiens informanter opplever at det tas lite hensyn til fagkompetanse, lite rom for langsiktig oppfølging av brukere og at organisasjonens krav til standardisering kan skape utfordringer i det faglige arbeidet (2010, s. 46). De opplever også at mange sosialarbeidere i NAV har et redusert fokus på strukturelle forhold i deres syn på sosiale problemer enn hva det var tidligere (2010, s. 47). Røysum hevder at et økt fokus på individuelle forhold som årsaksforklaring til sosiale problemer kan stride mot sosialt arbeids grunnleggende faglige prinsipper (2010, s. 47).

3.6.2 «Er det rom for sosialt arbeid i NAV?»

Nina Skjefstad publiserte studien; «*Er det rom for sosialt arbeid i NAV?*» i 2013. Hun har et særlig fokus på hvordan det sosialfaglige handlingsrommet påvirker de brukerne som trenger tett oppfølging. I perioden 2008-2010 innhentet hun informasjon fra sosialarbeidere som jobbet i eller med NAV, ved bruk av kvalitative metoder som deltagende observasjon, gruppeintervju og individuelle intervjuer (2013, s. 80).

Skjefstad trekker frem NPM som en reformbølge med et sterkt nyliberalistisk preg som har dominert vestlige lands offentlige sektor de siste 30 årene (2013, s. 78). Det at NAV har lagt

ut tiltak for private aktører på anbud, fått økte dokumentasjonskrav og økt fokus på måltall ser Skjefstad som en tendens som er i samsvar med NPMs hensikter (2013, s. 78). Pedersen (2007) hevder at det sosialfaglige arbeidet i stor grad påvirkes av velferdstilbudets organisering (gjengitt fra Skjefstad, 2013, s. 86). Videre hevder han at omorganiseringen av velferdsstaten er tuftet på ideologi, hvor NPM står i fokus (gjengitt fra Skjefstad, 2013, s. 86).

Skjefstad trekker frem studien til Røysum (2010) og bekrefter å ha gjort noen av de samme funnene; at NAV legger opp til et mer instrumentelt språk fra de ansatte (2013, s. 82). Videre legger hun frem et annet lignende funn mellom studiene; at saksbehandling har blitt en større del av jobben til de ansatte på NAV, og at det har blitt mindre tid til brukerne (2013, s. 85). Pedersen (2007) viser bekymring for at det sosialfaglige arbeidet og tid til brukerne i større grad blir erstattet av byråkrati, saksbehandling og dokumentasjon (gjengitt fra Skjefstad, 2013, s. 86). Pedersen (2007) påstår at en konsekvens av dette kan bli at sosialt arbeids mandat ikke praktiseres (gjengitt fra Skjefstad, 2013, s. 86).

Skjefstad ser også arbeidslinja som en del av den nyliberale NPM bevegelsen, men trekker imidlertid frem noen paradokser (2013, s. 78). Arbeidslinja har et mål om at samfunnet oppleves som inkluderende og å redusere fattigdom (Skjefstad, 2013, s. 78). Skjefstad mener at det ikke er noe galt med å ønske at folk skal være selvforsørgende gjennom arbeid, men at dette ønsket ikke alltid er realistisk å oppnå (2013, s. 78). Skjefstads studie viser også at arbeidslinja reduserer det sosialfaglige handlingsrommet, og at utførelsen av det sosialfaglige arbeidet vanskeliggjøres (2013, s. 85)

4 Drøfting

4.1 Nyliberal ideologi – debattens utfordringer

Som tidligere nevnt vil en ideologi kunne favne bredt i et samfunn. En ideologi kan påvirke vår persepsjon, virkelighetsforståelse, forklaringsmodeller, språk og holdninger (Nafstad & Blakar, 2009, s. 136). Siden nyliberalisme som ideologi favner bredt, kan den være vanskelig å forstå, definere og formidle. Debatten i Morgenbladet fra 2016 er et eksempel på at diskusjoner om nyliberalisme, og ideologier for øvrig, kan være komplekst. Når det til og med er uenighet om definisjonen av «nyliberalisme», har man et nokså ulikt ståsted og utgangspunkt for en debatt. Det kan derfor være komplekst å diskutere ideologien, når virkelighetsforståelsen og definisjonen er så ulik. Om man skal komme ut av debatten om økt markedsstyring i offentlig sektor på en god måte, mener Wahl det vil være nødvendig å se det i en samfunnsmessig sammenheng knyttet til den nyliberale ideologien (2018, s. 154). Det kan tenkes at det er lite fruktbart å diskutere enkeltelementer alene, for eksempel arbeidslinja, uten å se den bakenforliggende ideologien og tankegodset det er tuftet på.

Ettersom det er stor uenighet om nyliberal ideologi (Wahl, 2018, s. 159), kan det være utfordrende å se konkret hvordan rammebetingelsene for utøvelse av sosialt arbeid i NAV påvirkes. Derfor er NPM lagt frem i denne litteraturstudien, som en forlengelse av den nyliberale ideologien. Siden NPM er en konkret styringsmåte og en reformbølge, kan dens virkninger være lettere å stadfeste, sammenlignet med nyliberalismens konsekvenser. Likevel behandles ikke nyliberalisme og NPM som adskilt i denne studien. De behandles som to momenter i et samspill, forankret i samme tankegods, og som begge er sentrale for å belyse problemstillingen.

4.2 Harmonerer nyliberalistisk ideologi og sosialt arbeid?

4.2.1 Sosialfaglig handlingsrom og skjønn

Som sosialarbeider i NAV jobber man under et sett med rammebetingelser, som kan øke eller redusere det sosialfaglige handlingsrommet. Selv om rammebetingelser og lovverk kan

fremstå som tydelig, er det imidlertid ofte rom for skjønn fra profesjonsutøvernes side (Lipsky, 2010, s. 29). Det kan for øvrig tenkes at sosialarbeiderne kan benytte handlingsrom og skjønn, til fordel eller ulempe for brukerne. I tillegg blir handlingsrommet og skjønnet også påvirket av sosialarbeidernes arbeidskontekst, slik som kommunen man jobber i, det lokale NAV-kontoret, lokal ledelse og kollegaers saksbehandlingspraksis (Lipsky, 2010, s. 29).

NPM anses for å være den dominerende styringsformen av offentlig sektor (Gubrium & Hansen, 2019, s. 352), og det kan tenkes at rammene for sosialt arbeid i NAV vil påvirkes av dens ideologi, nyliberalismen, i stor grad. Derfor kan nyliberalismens verdier og prinsipper være av stor betydning for rammebetingelsene, og forholdene en jobber under. Økonomi og budsjetter legger føringer for hva som kan innvilges til brukere. Juss og lovverk avgjør hvem som har rett og krav til ulike stønader og ytelser. Organisatoriske endringer med bakgrunn i NPM, oppleves imidlertid som utfordrende for flere sosialarbeidere, og som hemmende for en sosialfaglig utøvelse (Røysum, 2010, s. 41). Som tidligere nevnt skaper organisasjonsendringer i tråd med NPM et mer instrumentelt språk, og de som mestrer dette språket vil få et fortrinn (Røysum, 2010, s. 47). Det kan stilles spørsmål ved hvordan tilgangen til tjenestene og «brukermedvirkningen» blir, for de som ikke mestrer et instrumentelt og akademisk språk?

Det kan tenkes at ideologi ikke bare påvirker rammene en jobber under, men også sosialarbeidernes tenkemåte, holdninger, verdier og skjønn. Som Røysum la frem, viser det seg at flere sosialarbeidere internaliserer en økonomisk rasjonalitet og et markedsbasert språk (2010, s. 49). Hva gjør økonomisk rasjonalitet og et markedsbasert språk med brukernes opplevelse av tjenesten? Er det slik at de organisatoriske endringene påvirker den sosiale interaksjonen mellom sosialarbeider og den enkelte bruker, i tillegg til rammebetingelse en jobber under? Det kan tenkes at økt økonomisk rasjonalitet vil føre til en tilnærming preget av mindre empati og forståelse ovenfor brukere. Ved at denne tilnærmingen internaliseres fremstår det som at de økonomiske rammebetingelsene ikke bare påvirker forholdene det jobbes ut ifra, men også sosialarbeidernes holdninger og verdier. Det kan derfor tenkes at en økonomisk rasjonell tilnærming, med mindre empati og forståelse, også vil påvirke tjenesten som den enkelte bruker mottar.

Lipsky mener at bakkebyråkrater har et stort rom for skjønn (2010, s. 29), og at de er forvaltere av politikken med et stort handlingsrom (2010, s. 3). Kjørstad påstår derimot at det har blitt mindre sosialfaglig handlingsrom, under en styringsform som NPM (2019, s. 65). Siden det sosialfaglige handlingsrommet og skjønnnet påstås å være mindre nå enn før (Kjørstad, 2019, s. 65), kan det virke som at Lipskys teori er noe unyansert. Kan det være slik at profesjonsutøverne, som Lipsky hevder er forvaltere av politikken, egentlig jobber mer ut fra standardiserte løsninger og rutiner? Hvis det er tilfelle, kan det tenkes at det foregår et underforbruk av sosialfaglig arbeid.

4.2.2 Markedsstyringsens betingelser og sosialt arbeid i kombinasjon

På bakgrunn av studiens litteraturgjennomgang kan det virke som at sentrale verdier og prinsipper i sosialt arbeid strider imot markedsprinsipper som effektivitet, mål- og resultatstyring. Kravet om effektivitet kan eksempelvis føre til at man ikke har tid til å utøve en helhetlig tilnærming ovenfor den enkelte bruker. Mål- og resultatstyring kan også medføre at man prioriterer «enklere» tilfeller, som lettest kommer ut i jobb og som raskere vil gi gode tall og resultater (Lipsky, 2010, s. 34). Dette står i direkte motstrid med sosialt arbeids verdier og prinsipper om sosial rettferdighet, sosial utjevning og kollektivt ansvar (FO, 2019, s. 5; IFSW, 2014).

NAV-reformen (Prop. 46 (2004-2005)) har flere samsvarende trekk med den nyliberale ideologien (Gubrium & Hansen, 2019, s. 352). For det første skulle NAV bli mer effektivt (Andreassen & Aars, 2015, s. 17), noe som samsvarer med nyliberalismens prinsipper om økonomisk effektivitet og produktivitet. For det andre skulle etaten bli mer tilpasset hver enkelt, som står i tråd med nyliberalistisk individualisme (Andreassen & Aars, 2015, s. 17). Dessuten viser Røysums studie (2010, s. 47) at sosialarbeidere i NAV har et større fokus på individuelle forhold nå enn før. Dette kan føre til at man ikke ser problemskapende forhold på samfunnsnivå. Om man ekskluderer samfunnsforhold i sin måte å se et sosialt problem på, kan dette føre til at man ikke møter brukere med et helhetssyn. Dessuten kan det føre til at den hjelpen man forsøker å gi, ikke blir like treffsikker fordi man forbigår et sentralt område. Kanskje man da forsøker å hjelpe på et område som ikke står i kjernen av hva som er behovet? I tillegg kan økt individuelt fokus som forklaringsmodell for sosiale problemer

føre til at man tillegger brukeren ansvaret for egen situasjon (Hansen et al., 2013, s. 186). Kan det være slik at økt ansvar for egen livssituasjon kan føre til negative følelser for den enkelte?

Som tidligere nevnt vektlegger nyliberalismen og NPM en styring ut fra markedsøkonomiske prinsipper (Stalsberg, 2019, s. 15). Dette kan være målstyring på NAV, hvor man eksempelvis har et konkret mål for hvor mange brukere som skal være på en spesifikk stønad i året (Djupvik & Eikås, 2016, s. 167). Krav om effektivitet kan i praksis tilsi en detaljstyring for hvor mange minutter en ansatt har på hver bruker. Det kan tenkes at krav om effektivitet og målstyring kan skape et press i arbeidshverdagen, som får negative konsekvenser for det sosialfaglige arbeidet. Røysum legger frem kravet om å telle og måle som en motsetning til sosialfaglig arbeid, hvor det er ønskelig med et fokus på personen i situasjonen og en relasjonell tilnærming (2010, s. 46). Jeg tror at det kan være svært vanskelig å tallfeste en god samtale, eller å måle hvor vidt brukeren opplevde å bli lyttet til. En helhetlig tilnærming, en god relasjon og etablert tillit lar seg også vanskelig måle og tallfeste. Det å skape en god relasjon og et godt grunnlag for å yte hjelp og bistand kan kreve at sosialarbeideren har tilstrekkelig med tid til den enkelte brukeren. Med grunnlag i argumentene ovenfor virker det utfordrende å måle og tallfeste det sosiale arbeidet som gjøres. Det kan stilles spørsmål ved hva som skjer med ivaretagelse og utøvelse av sosialfaglige verdier når målstyring og resultater kommer i fokus. Kan det være slik at det mellommenneskelige mister verdi fordi det ikke lar seg måle, og at fokuset heller flyttes mot å levere gode tall?

4.2.3 Kan sosialt arbeid lære noe av nyliberalismen?

Faget sosialt arbeid har blitt kritisert for å ikke ha dokumentert tilstrekkelig, og for å ikke ha vært resultatorienterte nok i arbeidet (Røysum, 2010, s. 46). For at man skal få frem arbeidet som gjøres, må det også dokumenteres. Dokumentasjon kan også være en vesentlig del i tildelingen av økonomiske midler. I tillegg kan nyliberalismens fokus på økt individuelt ansvar skape positive virkninger, hvor en opplevelse av myndiggjøring og selvstendighet kan oppleves i takt med økt ansvar (Hansen et al., 2013, s. 175). Dessuten kan økt ansvarliggjøring av individet føre til en eierskapsfølelse over egen situasjon, en form for «hjelp til selvhjelp», hvor individet kan selvstendigjøres (Hansen et al., 2013, s. 175).

Tanken om økt individuelt ansvar er også noe som kan harmonere med sosialt arbeids verdier og prinsipper om frigjøring og myndiggjøring av individer (IFSW, 2014). Kan sosialt arbeid ha noe å lære av nyliberalismen når det gjelder dokumentasjonsarbeid og positiv individuell ansvarliggjøring og selvstendighet?

4.2.4 Arbeidslinja – en nyliberal sosialpolitikk?

I litteraturgjennomgangen presenteres arbeidslinja som et fenomen som samsvarer noe med den nyliberale ideologien og NPMs prinsipper (Wahl, 2009, s. 214). Likheterne er blant annet fokus på økonomisk effektivitet, selvforsørgelse og produktivitet. Kildal viser til at arbeidslinja fører til et økt produktivitetsfokus, hvor det er et ideal om at man skal forsørge seg selv gjennom arbeid (2012, s. 178). I tillegg viser det seg at arbeidslinja kan vanskeliggjøre det sosialfaglige arbeidet (Skjefstad, 2013, s. 85). Det kan dessuten argumenteres for at arbeidslinja påvirker rammebetingelse for sosialt arbeid, og at arbeidslinjas mål kan stå i strid med sosialfaglige prinsipper om inkludering og eliminasjon av fattigdom (Skjefstad, 2013, s. 85). Det kan i tillegg være urealistisk å forvente at alle skal være i arbeid, og det er heller ikke det som diskuteres her. Sett fra en sosialfaglig synsvinkel kan det tenkes at det vil være mer sentralt å fokusere på hvordan man best mulig kan møte de som er i en situasjon hvor arbeid er urealistisk, på kort eller lang sikt. Dessuten omfavner sosialt arbeid mye mer enn om man er i ordinært arbeid eller ikke.

Årsakene til at man står utenfor ordinært arbeid kan være mange og sammensatte. Det kan dessuten tenkes at det er en form for paternalistisk holdning fra NAV sin side om at alle skal yte etter evne, og at det er til det beste for en selv (Hansen et al., 2013, s. 43). Samtidig bør det nevnes at arbeidslinja ikke har et mål om at *alle* skal ut i arbeid. Likevel er det slik at arbeid er normen og idealet (Hansen, et al., 2013, s. 21). Derfor kan det tenkes at idealet om arbeid kan stå i veien for å se hele mennesket, eller hele situasjonen, og dermed være et hinder for det sosialfaglige arbeidet. Er det slik at en kan jobbe «hvis man bare vil nok»? Eller at arbeidsmotivasjonen reduseres hvis velferdsstatens stønader er generøse? Dette er spørsmål som kan påstås å være nært knyttet til den enkeltes holdninger, verdier, menneskesyn og ideologi. Det kan derfor tenkes at politikeres tanker om hvorfor noen ikke

er i jobb, vil kunne påvirke hvilken politikk som føres på feltet, og dermed hvordan velferdsgoder reguleres.

4.3 Nyliberalistisk ideologi – en utfordring for sosialt arbeid?

4.3.1 Verdier i konflikt

Røysum påstår at sosialt arbeid domineres av den nyliberale ideologien (2010, s. 42).

Gjennom denne litteraturstudien fremgår det at den nyliberale ideologien og NPM, i liten grad harmonerer med sosialt arbeids sentrale prinsipper og verdier på mange områder;

I henhold til Stalsberg fordeler nyliberalistiske styringsformer økonomisk vekst ujevnt i befolkningen (2019, s. 61). Ujevn fordeling av økonomiske ressurser kan stride mot sosialt arbeids fokus på solidaritet ovenfor utsatte grupper, kampen mot fattigdom, kollektivt ansvar og sosial utjevning (FO, 2019, s. 2; IFSW, 2014). Sosialarbeidere er i henhold til FOs yrkesetiske grunnlagsdokument forpliktet til FNs menneskerettighetserklæring (2019, s. 4). Stalsberg hevder at nyliberalismen ikke har noen «moral eller lojalitet utover lojalitet til konkurransen» [...] og at «menneskerettigheter, likhet, fordeling av goder [...] og velferd» ikke er en del av nyliberalismens plan eller ideal (2019, s. 160). Stalsberg legger videre frem at menneskerettigheter, likhet, fordeling av goder og velferd kan ses som hindre for markedet (2019, s. 160). På bakgrunn av Stalsbergs påstander ser det ut til at nyliberalismens mål står i direkte kontrast, og konflikt med, sosialt arbeids prinsipper og verdier. Som nevnt i litteraturgjennomgangen kan marginalisering og ensomhet også være en konsekvens av en nyliberal innflytelse på samfunnet (Ekeland, 2009, s. 126). Sosialarbeidere har et mandat til å jobbe mot strukturelle forhold som bidrar til marginalisering og sosial eksklusjon (IFSW, 2014). På bakgrunn av dette står konsekvensene av nyliberalismens mål også i konflikt med sosialt arbeids verdier og prinsipper.

Samtidig vet vi at offentlig sektor er kompleks å styre. Det har alltid vært utfordringer knyttet til balansen mellom tilbud, etterspørsel og ressurser, og det finnes ikke et entydig svar på dagens utfordringer (Hjelmtveit, 2017, s. 62). Det må heller ikke glemmes at endring var ønsket i offentlig sektor på 80-tallet, og velferdsstaten fikk kritikk for å være byråkratisk

og tungrodd (Stamsø, 2017, s. 83). Det lå også flere momenter til grunn som igangsatte sammenslåingen av Aetat, trygdeetaten og sosialtjenesten til NAV. Befolkningen var ikke tilfreds med slik systemet var da (Stamsø, 2017, s. 83). Kan det være slik at nyliberalismen og NPM automatisk får skylden for en uheldig utvikling av velferdsstaten, siden det er dagens innflytelsesrike ideologi og styringsform? Det hadde vært interessant å se nærmere på hvilke alternativer som kunne vært innført på 80-tallet, fremfor NPM.

Det kan være at nyliberale NPM med styringsprinsipper fra privat næringsliv fungerer godt som styringsform i private bedrifter. Ut ifra mitt ståsted som kommende sosionom fremstår ideologien derimot som lite harmonisk i samspill med sosialt arbeid. Hvis man jobber på «stoppeklokke», kan dette stå i veien for å se hele mennesket. Mennesker er unike og komplekse, og jeg anser det helt nødvendig med et stort handlingsrom for sosialfag i en slik instans som NAV. Jeg tror at en byråkratisk og økonomisk rasjonell tilnærming kan føre til at man behandler symptomer fremfor årsaker. Det tror jeg verken kommer brukerne til gode, og heller ikke økonomien på lang sikt. I tillegg legger NPM vekt på standardisering, som kan fungere godt når man for eksempel skal effektivisere produksjonen av et fysisk produkt. På en annen side kan det argumenteres for at standardisering fungerer dårligere når man jobber med mennesker, hvor alle er unike og har behov for å bli møtt på ulike vis. Det kan dessuten også tenkes at standardiserte løsninger tar lite høyde for ulikt kunnskaps- og funksjonsnivå, som det kan argumenteres for at det burde gjøres i NAV. Dette underbygges i FOs yrkesetiske grunnlagsdokument, hvor det står at sosialarbeidere skal være kritiske til «likebehandling og standardiserte tiltak i møte med ulike situasjoner og behov» (2019, s. 5). NPMs påvirkning på sosialt arbeid, kan vi også se i studien (Lipsky, 2010, s. 34) hvor sosialarbeidere ble mer opptatt av telleperspektivet enn det sosialfaglige arbeidet når ledelsen hadde et fokus på mål- og resultatstyring. Når økonomisk rasjonalitet, resultatstyring og standardisering står sentralt, kan sosialfaglige idealer som å møte brukerne «der de er», ha et helhetlig syn og å se personen i situasjonen, utøves i mindre grad enn hva det kunne gjort hvis sosialfaget hadde stått mer sentralt.

5 Avslutning

Tidlig i litteratursøkprosessen i denne studien fant jeg ut at mange forfattere med sosialfaglig bakgrunn ser utfordringer ved kombinasjonen nyliberalisme og sosialfaglig arbeid. Derfor ønsket jeg å vite mer om i hvilken grad nyliberalistisk ideologi lar seg harmonere med sentrale verdier og prinsipper for utøvelsen av sosialt arbeid i NAV. Funnene fra denne studien tyder på at nyliberalismens prinsipper om effektivitet, dokumentasjonsarbeid, mål- og resultatstyring reduserer det sosialfaglige handlingsrommet. Med andre ord kan det virke som at nyliberalistisk ideologi i liten grad lar seg harmonere med sentrale verdier og prinsipper for utøvelsen av sosialt arbeid. Jeg anser det nyliberale tankegodset og NPM som en mulig trussel for sosialt arbeids verdier og prinsipper som åpenhet, et helhetlig syn, tillit og solidaritet (FO, 2019, s. 5). Kan det være slik at et økt individuelt ansvar reduserer fokuset på sentrale strukturelle forhold? Og at det «sosiale» i «sosialt arbeid» står svakere nå enn før?

Som nevnt innledningsvis har sosialarbeidere et samfunnsmandat hvor man er forpliktet til å stille seg kritisk til de verdiene og rammene som influerer og råder i samfunnet (FO, 2019, s. 2). Jeg tror man bør være varsom med å være ukritisk systemlojal, dersom det kan bety at man må gå på akkord med sentrale verdier og prinsipper i sosialt arbeid. Sosialt arbeid foregår ikke i et vakuum, verken når det gjelder politikk, ideologi eller samfunnet for øvrig. Jeg mener at man må kjempe for å bevare fagtradisjonens prinsipper og verdier. I dag jobbes det for en tillitsreform, som kan tenkes å bli en post-NPM reform, hvor mål om økt medbestemmelse, mindre dokumentasjon og resultatstyring står sentralt (Fagforbundet, 2019). Dette kan gi større rom for ivaretagelse av sosialt arbeids verdier og prinsipper som åpenhet, tillit, kollektivt ansvar og respekt for mangfoldet (FO, 2019, s. 5).

Litteraturliste

Andreassen, A. T & Aars, J. (2015). *Den store reformen*. Universitetsforlaget.

Andreassen, A. T. (2017). NAV- arbeids og velferdsforvaltningen. I M. A. Stamsø (Red.), *Velferdsstaten i endring: om norsk helse- og sosialpolitikk*. (s. 166-189). Gyldendal akademisk.

Aspøy, A. & Berg, L., P. (2020). NAV. *Store norske leksikon*. <https://snl.no/NAV>

Brodtkorb, E. & Rugkåsa, M. (2015). Utfordringer for sosialt arbeid i dag. I I. T. Ellingsen., I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: en grunnbok* (s. 209-313). Universitetsforlaget.

Clemet, K. (2016, 3.juni). Nyliberalismen i staten. *Morgenbladet*.
<https://morgenbladet.no/ideer/2016/06/nyliberalismen-i-staten>

Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving*. (6.utg). Gyldendal Akademisk.

Djupvik, R. A. & Eikås, M. (2016). *Organisert velferd*. (3.utg). Det Norske Samlaget.

Ekeland, T.-J. (2009). Psykologi – den gode kunnskapen? I H. E. Nafstad, & R. M. Blakar (Red.), *Fellesskap og individualisme* (s. 101-131). Gyldendal akademisk.

Ellingsen, T. I & Levin, I. (2015). Det *sosiale* i sosialt arbeid. I I. T. Ellingsen., I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: en grunnbok* (s. 47-64). Universitetsforlaget.

Ellingsen, T., I. Levin, I., Berg, B. & Kleppe, C., L. (2015). Hva er sosialt arbeid? I I. T. Ellingsen., I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt arbeid: en grunnbok* (s. 19-35). Universitetsforlaget.

Eriksen, H. T. & Vetlesen, J. A. (2016, 29. april). Nyliberalismens realitet. *Morgenbladet*.
<https://morgenbladet.no/ideer/2016/04/nyliberalismens-realitet>

Fagforbundet. (2019, 13. desember). Norge trenger en tillitsreform i offentlig sektor.
Fagforbundet. <https://www.fagforbundet.no/nyheter/a/10548/norge-trenger-en-tillitsreform-i-offentlig-sektor/>

Fellesorganisasjonen. (2019). Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere. (15 s.) <https://www.fo.no/yrkesetikk/fo-yrkesetisk-grunnlagsdokument-2019-2023-article6951-1346.html>

Grunnloven. (1814). Kongeriket Norges grunnlov (LOV-1814-05-17). Lovdata.
<https://lovdata.no/lov/1814-05-17-nn>

Gubrium, E. & Hansen, C. H. (2019). Klientifisering og generaliserte forestillinger om arbeidsaktiveringsforløp. I Å. Hermansen (Red.), *Sosialt arbeid og sosialpolitikk i samhandling. Et svar på velferdsstatens utfordringer?* (s. 350-371). Fagbokforlaget.

Hansen, H., Lundberg, G. K., & Syltevik, J. L. (2013). Brukeren i det 21. århundret – nye og gamle velferdsdilemmaer: Hva kan vi lære av brukererfaringer? I L. J. Syltevik (Red.), *Nav – med brukeren i sentrum?* (s. 174-185). Universitetsforlaget.

Hansen, H., Lundberg, G. K., & Syltevik, J. L. (Red.). (2013). Nav – med brukeren i sentrum: En introduksjon. I L. J. Syltevik (Red.), *Nav – med brukeren i sentrum?* (s. 11-28). Universitetsforlaget.

Hermansen, Å. (Red.). (2019). *Sosialt arbeid og sosialpolitikk i samhandling. Et svar på velferdsstatens utfordringer?* Fagbokforlaget.

Hjelmtveit, V. (2017). Sosialpolitikk i historisk perspektiv. I M. A. Stamsø (Red.) *Velferdsstaten i endring: om norsk helse- og sosialpolitikk*. (s. 28-62). Gyldendal akademisk.

IFSW (2014). Global definition of social work. *International federation of social workers*.
Hentet 2.mars.2021 <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

Isaksen, R. T. (2016, 22.april). Hva er nyliberalismen? Alt. Og Ingenting. *Morgenbladet*.
<https://morgenbladet.no/pafyll/2016/04/torbjorn-roe-isaksen-om-nyliberalisme>

Kildal, N. (2012). Fra arbeidsetos til insentiver og velferdskontrakter. I S. Stjernø & E. Øverbye (Red.), *Arbeidslinja: arbeidsmotivasjonen og velferdsstaten*. (s. 177-186). Universitetsforlaget.

Kjørstad, M. (2019). Sosialt arbeid møter sosialpolitikk. Utfordringer og dilemmaer. I Å. Hermansen (Red.), *Sosialt arbeid og sosialpolitikk i samhandling. Et svar på velferdsstatens utfordringer?* (s. 56-75). Fagbokforlaget.

Kroken, R. & Madsen, J., O. (2016). Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten. I O. J. Madsen (Red.), *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten: Fra sosialt arbeid til «arbeid med deg selv»?* (s. 10- 23). Gyldendal Akademisk.

Kroken, R. & Madsen, J., O. (2016). Fra sosialt arbeid til sosialt entreprenørskap – en moralsk forvandling? I O.J. Madsen (Red.), *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten: Fra sosialt arbeid til «arbeid med deg selv»?* (s. 151-166). Gyldendal Akademisk.

Leseth, B. A. & Tellmann, M. S. (2018). *Hvordan lese kvalitativ forskning?* (2. utg.). Cappelen Damm Akademisk.

Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services* (30th anniversary expanded edition). Russell Sage Foundation.

Lundberg, G. K. (2013). Individualiserte mål, standardiserte løsninger, lokalt skjønn og brukernes kompetanse. I L. J. Syltevik (Red.), *Nav – med brukeren i sentrum?* (s. 91-109). Universitetsforlaget.

Malmberg-Heimonen, I., Tøge, G. A., Rugkåsa, M. & Gyüre, K. (2019). Arbeidsrelasjonen mellom bruker og veileder i NAV. I Å. Hermansen (Red.), *Sosialt arbeid og sosialpolitikk i samhandling. Et svar på velferdsstatens utfordringer?* (s. 332-347). Fagbokforlaget.

Meld. St. 33 (2015-2016). *NAV i en ny tid: for arbeid og aktivitet*. Arbeids- og sosialdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-33-20152016/id2501017/>

Meld. St. 47 (2008-2009). *Samhandlingsreformen: rett behandling – på rett sted – til rett tid*. Helse- og omsorgsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-47-2008-2009-/id567201/>

Nafstad, E. H. & Blakar, M, R. (2009). Ideologier om fellesskapsordninger i en nyliberalistisk tid. I H. E. Nafstad & R. M Blakar (Red.), *Fellesskap og individualisme* (s. 135-145). Gyldendal akademisk.

Pasient- og brukerrettighetsloven. (1999). *Lov om pasient- og brukerrettigheter*. (LOV-1999-07-02-63). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1999-07-02-63>

Prop. 46 (2004-2005). *Ny arbeids- og velferdsforvaltning*. Arbeids- og sosialdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stprp-nr-46-2004-2005-/id210402/>

Røhnebæk, M. (2016). Fra bakkebyråkrati til skjermbyråkrati. *Tidsskrift for velferdsforskning*. 19 (4), s. 288- 304. 10.18261/issn.2464-3076-2016-04-01

Røysum, A. (2010). Sosialarbeidernes profesjon utfordres. *Fontene forskning*. 2010 (1), s. 41-52.

Skjefstad, N. (2013). Er det rom for sosialt arbeid i NAV? *Fontene forskning*. 2013 (1), 76-88.

Stalsberg, L. (2019). *Det er nok nå: hvordan nyliberalismen ødelegger mennesker og natur*. Manifest.

Stalsberg, L. (2016, 20. mai). Nyliberalismen pågår. *Morgenbladet*.

<https://morgenbladet.no/ideer/2016/05/nyliberalismen-pagar>

Stamsø, A. M. (2017). New Public Management – reformer i offentlig sektor. I M. A. Stamsø (Red.), *Velferdsstaten i endring: om norsk helse- og sosialpolitikk*. (s. 64-84). Gyldendal akademisk.

Stamsø, A. M. (2017). Trygdesektoren. I M. A. Stamsø (Red.), *Velferdsstaten i endring: om norsk helse- og sosialpolitikk*. (s. 192-215). Gyldendal akademisk.

St.meld. nr. 39 (1991-1992). *Attføring og arbeid for yrkeshemmede. Sykepenger og uførepensjon (Attføringsmeldingen)*. Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

<https://www.stortinget.no/nn/Sakerogpublikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1991-92&paid=3&wid=c&psid=DIVL249&s=True>

St.meld. nr. 35 (1994-1995). *Velferdsmeldingen*. Sosial- og helsedepartementet.

<https://www.stortinget.no/no/Sakerogpublikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1994-95&paid=3&wid=c&psid=DIVL443>

Terum, I. L., Tufte, A. P. & Jessen, T, J. (2012). Arbeidslinja og sosialarbeiderne. I S. Stjernø & E. Øverbye (Red.), *Arbeidslinja: arbeidsmotivasjonen og velferdsstaten* (s. 79-93).

Universitetsforlaget.

Thorsen, E., D. (2021). Nyliberalisme. Store norske leksikon. <https://snl.no/nyliberalisme>

Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis: innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Gyldendal akademisk.

Tranøy, K. E. (1986). *Vitenskapen – samfunnsmakt og livsform*. Universitetsforlaget.

Tufte, P. A. (2018). *Hvordan lese kvantitativ forskning?* Cappelen Damm akademisk.

Van der Wel, A. K., Hermansen, Å., Dahl, E., Gubrium, Lødemel, I. M., & Løyland, B. (2019).
Fra marginalisering til arbeidsinkludering? Intensjoner og realiteter gjennom NAV-reformen.
I Å. Hermansen (Red.), *Sosialt arbeid og sosialpolitikk i samhandling. Et svar på
velferdsstatens utfordringer?* (s. 289-310). Fagbokforlaget.

Wahl, A. (2018). *Fagbevegelsen i samfunnskampen: kan den stå imot presset fra kriser,
markedsliberalisme og høyrepopulisme?* Progressivt forlag.

Wahl, A. (2009). *Velferdsstatens vekst: -og fall?* Gyldendal Akademisk.

Vedlegg

Vedlegg 1: Liste over selvvalgt pensum

Andreassen, A. T & Aars, J. (2015) *Den store reformen. Da NAV ble til*. Universitetsforlaget (s. 17–168) (151 sider)

Røysum, A. (2010). Sosialarbeidernes profesjon utfordres. *Fontene forskning*. 2010 (1), (s.41-52) (9 sider)

Skjefstad, N. (2013). Er det rom for sosialt arbeid i NAV? *Fontene forskning*. 2013 (1), (76-88) (12 sider)

Stalsberg, L. (2019). *Det er nok nå: hvordan nyliberalismen ødelegger mennesker og natur*. Manifest (s. 7-156) (149 sider)

Wahl., A. (2009). Velferdsstatens vekst – og fall? Gyldendal. (s. 13-271) (258 sider)

Totalt antall sider: 579 sider.